

METODOLOGINIAI INFORMACIJOS VISUOMENĖS STUDIJŲ PROFILIAI: VYNAS JAUNAS, VYNMAIŠIAI SENI?

Marius Povilas Šaulauskas

Vilniaus universitetas
 Filosofijos istorijos ir logikos katedra
 Didlaukio g. 47, LT-2057 Vilnius
 Tel: 76 25 80
 Faksas: 76 26 81

Straipsnyje aptariami nūnai sparčiai besiformuojančio naujo studijų lauko – informacijos visuomenės studijų – metodologiniai pastoliai. Pasitelkus retrospektyvią žiūrą pateikiama dvejopa – de dicto ir de re – informacijos visuomenės teorijų tipologija. Tos teorijos, remiantis metodologine de dicto pamatinių metodologinių paradigmu, vartojamų informacijos visuomenės teorijose, analize, yra paskirstomos į keturis pogrupius: konflikto (à la mode de Marx), funkcines (à la mode de Durkheim), supratimo (à la mode de Weber), irekлектines (à la mode de Tilly) teorijas. Antra vertus, remiantis de re tyrimu, atskleidžiančiu pačios šiuolaikinės socialinės kaitos pobūdį, jos – pareinamai nuo ekonominės arba socio-kultūrinės pakraipos – klasifikuojamos į kontinuales (à la mode de Callinicos ir, resp., Giddens) ir inovacines (à la mode de Machlup ir, resp., Castells) informacijos visuomenės teorijas. Parodoma, kad net ir pačios radikaliausios koncepcijos, teigiančios kokybiškai naujo „Informacijos amžiaus“ pradžią, lieja seną vyną (t. y. metodologinį instrumentarijų, pritaikytą modernybės konceptualizacijai) į naujus vynmaišius (t. y. į iki šiol nematytą socialinę morfologiją, ex definitio reikalaujančią naujų metodologinių prielaidų ir principų). Pagrečiui aptarimos ir tolesnės naujųjų informacijos visuomenės studijų perspektyvos.

Raktažodžiai: sociologija, metodologija, informacijos visuomenė, šiuolaikinės sociologinės teorijos, tarpdalykiškumas, daugiadalykiškumas, šiuolaikinės visuomenės studijos.

Jau geras dešimtmetis ir Lietuvoje, ir pasaulyje regime: itin sparčiai gausėja „informacijos“ sąvokos ir vis įvairėjančių jos vedinių vartojimo dažnis ne tik kasdieniuose – nuo tarptautinių politinių forumų iki buitinių ginčų, – bet ir specializuotuose teoriniuose diskursuose. Nenuostabu, kad šis sukūrys yra pagavęs ir socialinių bei humanitarinių mokslų cechus. Čia vis labiau ryškėja daugiadalykiniai naujosios disciplinos, kurią sąlygiškai galėtume vadinti *informacijos visuomenės studijomis*, kontūrai. Juos drąsiai

brėžia ne tik prisodrinti abstrakčios leksikos nuo seno vienas kitą persmelkiantys kultūrologiniai, politologiniai, sociologiniai ir filosofiniai diskursai, bet ir tokios tradiciškai jiems kur kas „svetimesnės“ ir „praktiškesnės“ mokslinės žiūros sritys, kaip informatika, bionika, žurnalistika, viešieji ryšiai ir kiti vis įvairėjantys komunikacijos mokslai. Lygia greta vis smarkiau įsibėgėja ir naujosios disciplinos institucionalizacija: įvairiuose pasaulio universitetuose dėstomi specialūs, anksčiau nematyti kursai; vis drą

siau siūlomos savarankiškos bakalauro, magistro ir net doktorantūros programos; sparčiai steigiami nauji periodiniai leidiniai; nuolatos daugėja rengiamų konferencijų ir publikuojamų monografijų; įkuriami specialūs mokslo centrai ir institutai; nepaliaujamai gausėja valstybinių ir tarpvalstybinių programų, ministerijų, departamentų ir juose dirbančių valdininkų ir ekspertų skaičius.

O turėdami prieš akis perdėm spalvingą ir sunkiai beapbrėpiamą informacijos visuomenės koncepcijų įvairovę, – vien tik nuo 1950 iki 1984 metų jų radosi per pusšimtį (Beniger 1986, 4–5), – jau tikrai nestokojame pakankamo pagrindo klausti: kokie gi yra šios naujosios disciplinos konceptualiniai pagrindai sociologinės refleksijos perspektyvoje? Dar tiksliau: ar šandieną jau galime išvelgti tokią pačių bendrausių metodologinių nuostatų aibę, kuri, tematizuodama užsimotą studijuoti informacijos visuomenę kaip aiškiau ar prasčiau (sistemiškiau ar eklektiškiau) identifikuojamą bendrabūvio reiškinių, galėtų būti pelnytai laikoma konceptualine ši daugiadalykinė studijų laukų vienijančia platforma? Arba, *grosso modo*: ar jau esama tokių teorinių informacijos visuomenės apmatų, kuriuos galėtume laikyti specifine šio naujojo studijų lauko savastimi?

Taip klausiant bene parankiausia informacijos visuomenės teorijų klasifikacija yra dvilytė. Čia, nuolatos bet koki apibendrinantį galvojimą lydinčios abejonės genamas, jaučiu turįs pabrėžti visuomet tik apytikrį bet kokių tipologijų statusą, o lygia greta ir supratimą, kad tokių pastangų atsakymas reikštų arba menkavertę faktografinę daugiakalbystę, arba bejėgišką tylą. *Pirma*, remiantis retrospektyvine socialinių teorijų diskurso žiūra, ji *par excellence metodologinė* ir *de dicto*, įvardijanti jų vartojamas metodologines nuostatas tradiciškai susiklosčiusiais profe-

sionaliaisiais socialinio teoretizavimo terminais jų kilties ir raidos požiūriu. *Antra*, jau socialinės kaitos atžvilgiu, ji remiasi jos *revoliucingumo* kriterijumi – ši esmingai *de re*, o ne tik *de dicto* klasifikacinę kriterijų diktuoja ne vien šių koncepcijų *volens nolens* esanti priklausomybė keliašimtametei galvojimo tradicijai, bet ir pačiame informacijos visuomenės teorijų diskurse susiklostęs susiskaldymas pareinamai nuo atsakymo į šių metodologinį profilį nusakantį klausimą: *ar, ir jeigu taip, tuomet kaip ir kodėl informacijos visuomenė laikytina kokybiškai nauju bendrabūvio dariniu?*

Taigi *metodologinės sociologijos retrospektyvos požiūriu* informacijos visuomenės teorijas, lygiai kaip ir visas kitas bendrabūvio pavidalus tematizuojančias koncepcijas, paranku – *pagal socialinės kaitos konceptualizacijos būdą* – skirstyti į ketvertą pogrupių (Boudon 1986):

- *Funkcines* – atsispiriančias nuo „pagrindinių“ bendrabūvio sistemų ir posistemų, visų pirma ekonominių, technologinių, socialinių, politinių, kultūrinių ir pan., *à la mode de Émile Durkheim* (D. Bell, M. Aglietta, M. Porat, T. Stonier, C. Jonscher, F. Machlup, M. Castells etc.), sąveikos.

Čia informacijos visuomenė suvokiama visų pirma kaip ypatinga struktūrinių bendrabūvio sanklodos klodų arba sistemų naujoji – „informacinė“ – kompleksinė sąveika, atskleidžiama nagrinėjant tiek sąlygiškai savarankiškas ir nuolat kintančias „pagrindines“ bendrabūvio plotmes, kurioms būdingas specifinė sąranga, ypatinga funkcija ir skirtinga sisteminė svarba, tiek ir funkcinis tokių plotmių sąryšius bei jų raidą.

- *Konfliktines* – pabrėžiančias skirtingų socialinių darinių interesų sankirtas *à la mode de Karl Marx* (J. Habermas, H. Schiller, P. Golding, G. Murdock, V. Mosco, N. Garnham, D. Harvey, A. Callinicos etc.).

Čia informacijos visuomenė aiškinama visų pirma kaip ekonominio, socialinio, politinio ir kultūrinio kapitalo persikirstymo vyksmas ir jo specifinė – „informacinė“ – išraiška. Tai daroma pasitelkus sąvokinį aparatą, įvardijantį konfliktus, kurie konstituoją jau esamų ir naujai besiformuojančių resursų redistribuciją, jų proveržius ir jų sprendimo būdų sąrašą.

- *Supratimo* – parodančias prasminių darinių konstitucijos primatą *à la mode de* Max Weber (Z. Bauman, J. Baudrillard, J. F. Lyotard, G. Vattimo, M. Featherstone, S. Lash etc.).

Čia, pasiremiant kultūrinio ruimo morfologiją bei simbolinės bendrabūvio apykaitos vyksmą detalizuojančia terminija, plėtojančia ilgametį kultūros sociologijos įdirbį, informacijos visuomenė aiškinama visų pirma kaip specifinė simbolinės bendrabūvio apykaitos „informatizacija“ arba jos „informacinė“ būklė, vienaip ar kitaip paveikianti ir kitus socialinės interakcijos pavidalus bei institucinę sociumo sandarą.

- *Mišrias* – eksplicitiškai derinančias visas tris metodologines paradigmas *à la mode de* Charles Tilly (A. Giddens, J. R. Beniger, M. Poster, A. Touraine, E. A. Tiryakian, S. N. Eisenstadt, F. Webster, J. Slevin etc.).

Čia informacijos visuomenė aiškinama kaip daugiau ar mažiau identifikuojama „informacinių“ arba „informatėjančių“ bendrabūvio pavidalų kolokacija – taip elgiamasi specialiai nesiekiant atskleisti kurio nors vieno jų konstitucijos mechanizmo primato, kartu išvengiant radikalių apibendrinimų, ir labiau arba menčiau derinant įvairius tokios identifikacijos metodologinius įrankius, kurie dažnai pasirenkami *ad hoc* ir *ad gustum*, t. y. pareinamai tiek nuo pasirinktos tematizuoti problematikos, tiek ir nuo *a priori* savęs griežtai nesuvaržyto taip klausiančiojo apsisprendimo.

Jeigu, kaip liudija ši veikiau subendrinanti, nei specifikuojanti konkrečias klasifikuojamas koncepcijas išsklotinė, į tokius keturis pogrupius palyginti nesunkiai sutelpa bene visos bent kiek žymesnės informacijos visuomenės teorijos, kurios argumentuotai gvildena nūdienės socialinės kaitos problematiką, tuomet vargu ar galime išvelgti kokių nors žymesnių metodologinių permainų tradiciškai susiklosčiusiame bendrabūvio kaitos modeliavimo diskurse. Tai reiškia, kad naujųjų informacijos visuomenės studijų baruose, įskaitant ir visuotinai paplitusių daugiadalykiškumą, perdėm kultivuojantį metodologinį eklektizmą, bei kiek daugiau metodologinio suderinamumo (taigi – bendramatiškumo) reikalaujantį tarpdalykiškumą, jokio iš esmės naujo socialinės kaitos modelio bei jokios bent kiek pastebimiausios matomos naujesnės bendrabūvio raidą konceptualizuojančios metodologijos akivaizdžiai nesama.

Tačiau tai, kad, mėgindami konceptualizuoti naujausias socialinės kaitos peripetijas, pilame patį jauniausią vyną į senus vynmaišius, t. y. tai, kad vadinamąjį informacijos visuomenės fenomeną nagrinėjame pasiremiami ištvėrusiais laiko išbandymus socialinės teorijos resursais, toli gražu nėra nei netikėtumas, nei nuodėmė ar trūkumas. Veikiau atvirksčiai: jau gerą pusšimtį metų menkai besikeičiančio metodologinio arsenalo, modeliuojančio socialinę kaitą, akivaizdoje toks informacijos visuomenės teorijose įveiktųjų principinių nuostatų rekursyvumas veikiau yra konceptualinių informacijos visuomenės studijų „mokslingumo kokybės“ ir jose nagrinėjamos problematikos svarbos liudijimas.

Čia pavazi du Jameso Slevino tinklinės kultūros sociologija, kurią turėtume laikyti bene pirmąja specialiąja teorija, konceptualizuojančia būtent viešosios tinklinės interakcijos principus ir formas. „Svarstančiojo įtarpinto viešumo“ (*de-*

liberative mediated publicness) kaip „matomybės erdvės“ (*space of the visible*) koncepciją Slevinas pabrėžtinai grindžia produktyvia, tarpdalykine ir kritine tradicinės socialinės teorijos, o taip pat ir teisės, politikos bei moralės filosofijos nuostatų retrospektyva. Nuosekliai atsispyręs į J. B. Thompsono darbus, kuriuose išdėstyta nuodugni J. Habermaso įtvirtintos „viešybės“ (*Offentlichkeit*) sąvokos kritika (visų pirma už jos faktinio elitariškumo bei joje dalyvaujančiųjų pasyvumo nepaisymą, o taip pat ir dėl to, kad ji jau nebeatitinkanti XX amžiaus pabaigos, t. y. „refleksyvosios modernybės“ (*reflexive modernity*) realijų, kurios, *pace* Habermasui, paverčia viešybę *nelokalizyota, nedialogine ir neužbaigta* erdve, kurioje tarpsta *tiesiogiai nedalyvaujančiųjų* prasmės gamintojų ir vartotojų *įvairovė*) (Thompson 1995), Slevinas savo ruožtu pateikia kritinę paties Thompsono siūlomą „nedialoginio įtarpinto viešumo“ sampratos interpretaciją (Slevin 2000, 182–185).

Tai padaroma bent trijų skirtingų diskursų, – turinčių ilgą bei sodrią kontroversijų istoriją, o ir nūdien bene aktualiausių ir itin gausiai diskutuojamų, – kontekste ir jų terminais, t. y. atliekant *tarpdalykinę* ir *tinklinę* šių teorinių resursų *parafrazę* (žr.: Slevin 2000, 185–213). Ji apima: *pirma*, Thompsono ir Baumano kultūros sociologijose postuluojamą „matomybės“ (*visibility*) bei keturių – piligrimo, klajūno, atėjūno, turistą ir žaidėjo (*pilgrim, stroller, vagabond, tourist, player*) – gyvenimo stilių metodologemas, leidžiančias išryškinti įtinklinto bendrabūvio interakcijų specifiką; *antra*, R. Dworkino teisės ir moralės filosofijoje artikuliuotą dvilypį – teologinį ir deontologinį (*arguments of policy and of principle*) – „politinį pagrindimą“ (*political justification*), parodantį argumentacinę tinklinio viešumo logiką; *trečia*, trilypės Giddenso globalizacijos, sudarančios jo socialinės kaitos te-

orijos pagrindą, sampratą. Pastaroji itin nesunkiai pritaikoma produktyviam informacijos visuomenės genezės modeliavimui – juk ji apima pamatinius įtinklintą būti konstituojančius sverčius: a) erdvės ir laiko distanciaciją (*separation of space and time*), įgalinančią trans-kontekstinių socialinių santykių formavimąsi; b) interakcijos formų „atpalaidavimo“ nuo tiesioginės bendrabūvio konkretikos mechanizmus (*diseembedding mechanisms*) ir c) vėlyvosios modernybės institucijų refleksyvėjimą (*institutional reflexivity*), paverčiantį įtinklinto pasaulio realijų pažinimą konstitutyviu socialinio audinio organizacijos ir jos kaitos elementu (Giddens 1999, 20).

Todėl Slevino tinklinės kultūros sociologija, neabejotinai naujybiška, kartu mėgina, kaip tai nuo seno įprasta tradiciniams teoriniams diskursams, aiškinti besimainančius bendrabūvio pavidalus rekursyviai, kritiškai ir nuosekliai pasiremiant jau įteisintų metodologinių principų ir sąvokų instrumentarijumi: jaunas vynas čia mėginamas įlieti į senus, nors ir naujai palopytus, vynmaišius.

Savo ruožtu – jau ne pagal socialinės kaitos konceptualizacijos būdą, o postuluojamą *socialinės kaitos revoliucingumo požiūriu*, – informacijos visuomenės teorijos skirstytinos į dvi stambias grupes: į (A) *inovacinio* ir (B) *kontinuacinio* tipo teorijas.

Pirmosios, *inovacinės*, pabrėžia *principinį* informacijos visuomenės naujumą, tuo būdu atidžiai skirdamos socialinę dinamiką nuo socialinės kaitos, funkcinis pokyčius nuo sisteminių, „paviršinius“ socialinius procesus nuo „giluminių“, atsitiktinius nuo esminių ir pan. Šio tipo teorijose kalbama apie naujos eros pradžią ir senos pabaigą, čia nevengiama net ir atvirai kosmologinių naratyvų (pvz.: Beniger 1986; Devlin 1992; Nauta 1970; Stonier 1990).

Būtent inovacinio pobūdžio teorijomis dažniausiai grindžiami populiarieji daugiadalykinio informacijos visuomenės diskurso pavidalai, itin drąsiai sujungiantys kuo įvairiausias specialybes, disciplinas ir netgi žanrus – nuo aukštosios matematikos, informatikos ir sociologijos iki beletristikos, mokslinės fantastikos ir netgi socialinių sąjūdžių *a la New Age*. Ši metodologinė paradigma yra itin palanki XX amžiaus pabaigoje išpopuliarėjusios *pomosofijos* (*post-modern-sophia*) sklaidai, įskaitant ir tuos jos pavidalus, kurie savęs sąmoningai nevaržo tradicinio akademinio galvojimo principais bei jų diktuojama nuoseklaus argumentavimo stilistika.

Antrosios, *kontinuacinės*, atvirksčiai, – jos šiuolaikinės socialinės kaitos tankmėje mato ne tiek unikalios ir esmingai naujos informacijos visuomenės saulėtekį, kiek tolesnę išsivysčiųsių kraštų modernizaciją, įgyjančią vis daugiau bendrabūvio *informatizacijos* bruožų ir vis labiau persmelkiančią visas kitas pasaulio šalis. Ši koncepcijų grupė nevengia liudyti savo priklausomybės nuo tradicinių socialinės teorijos metodologinių paradigmų ir, dažnai tepasitenkindamos kosmetine arba, *ad maximum*, daline pastarųjų transformacija, stropiai vengia revoliucinės pomosofinio diskurso retorikos.

A. Inovacinės informacijos visuomenės teorijos. Detalesnės jose tematizuojamos problematikos požiūriu jas patogu smulkiau klasifikuoti į:

1. *Ekonomines-socialines*, akcentuojančias kokybiškai naują ir palyginti staigią užimtumo struktūros transformaciją, technologijos pažangą ir globalizaciją (F. Machlup, D. Bell, P. Drucker, M. Porat, T. Stonier, C. Jonscher etc.);

2. *Kultūrinės*, pabrėžiančias kokybiškai naujas ir palyginti staigias globalinių civilizacinių procesų sąveikas (J. Baudrillard, P. Virilio, J. Goddard, I. Barron, R. Curnow, J. Martin,

J. R. Beniger, M. Castells etc.; Lietuvoje tokios žiūros šalininku laikytinas A. Augustinaitis; žr.: Augustinaitis 2000).

B. Kontinuacinės informacijos visuomenės teorijos. Smulkesnė jų probleminė išsklotinė galėtų būti matoma taip:

1. *Ekonominės-socialinės*, akcentuojančios iš esmės endemišką ir palyginti tolygią užimtumo struktūros transformaciją, technologijos pažangą ir globalizaciją (H. Schiller, D. Harvey, M. Aglietta, A. Lipietz, N. Garnham, P. Golding, G. Murdock, A. Callinicos etc.),

2. *Kultūrinės*, pabrėžiančios iš esmės endemiškas ir palyginti tolygias globalinių civilizacinių procesų sąveikas (J. Habermas, A. Giddens, F. Webster, S. Lash, E. A. Tiryakian, S. N. Eisenstadt, J. Slevin etc.; Lietuvoje tokios pažiūros reiškėju laikytinas šviesios atminties Vytautas Kavolis; žr.: Kavolis 1982).

Pasiremdami tokiais klasifikaciniais pjūviais pagrindinę naujųjų informacijos visuomenės studijų metodologinę dilemą galime formuluoti kaip savotišką „legitimacijos krizę“: jeigu informacijos visuomenę laikome kokybiškai nauju dariniu, to negalime deramai parodyti, o jeigu taip nesielgiame, tuomet negalime pagrįsti naujųjų informacijos studijų kaip kokybiškai ir esmingai besiskiriančių nuo kitų, kur kas anksčiau insititucionalizuotų, disciplinų reikmės. Juk jeigu informacijos visuomenė traktuojama kaip radikaliai naujas fenomenas, tuomet konceptualiai korektiška tokio naujumo išraiška stokoja „adekvačios“, t. y. pakankamai „moksliškos“, metodologinės bazės, nes esamos socialinės kaitos modeliavimo priemonės „mato“ tik tą realybę, kuriai konceptualizuoti jos ir buvo sukonstruotos, t. y. tą bendrabūvio tikrovę, kurią drąsiai galime įvardyti kaip *par excellence* „modernią“, „industrinę“, „kapitalistinę“ ar „liberaliai demokratinę“.

O jeigu informacijos visuomenė nelaikoma esmingai naujoviška, tuomet ji arba visada buvo iš principo „informacinė“, arba tokia nėra ir nebus niekada. Tada teturime dvi alternatyvas: geriausių atveju – informacijos visuomenės studijos tampa paties šiuolaikiškiausio ir galbūt dar tik būsimo sociumo tyrimu, t. y. įkurdinamos ant siūbuojančių savitos daugiadalykinės futurologijos pastolių, o blogiausiai – išvirsta bet kokios visuomenės studijomis. Taip jos arba praranda „tikrai specifinio“ mokslinio diskurso statusą, arba pakankamai „mokslingų“ jo pamatų ramstį. Pati radikaliausia šios dilemos formuluotė tokia: arba informacijos visuomenės studijos nėra *sensu stricto* būtent *informacijos visuomenės*, arba jos nėra visavertės *mokslinės* studijos.

Šią dilemą raiškiai iliustruoja „solidžioji“ Benigero kontrolės revoliucijos teorija, kuri gali kaip mat suezinti ne vien tik tradicinių teorinių disciplinų skliautuose besidarbuojančius tyrinėtojus. Savo neverifikuojamu universalizmu, istoricizmu ir holizmu ji smarkiai primena romantines praėjusių amžių Spenglerio ir Toynbee'o spekuliacijas: joje teigiama, kad esmingai informacine dera laikyti ne tik bet kokią kada nors buvusią visuomenę, bet ir bet kokią organinės gyvybės formą ir net visą visatą. Čia tvirtinama, kad viską, kas yra ir buvo, įmanoma adekvačiai suprasti tik pagal „kompiuterio“ modelį, tuo būdu primygtinai siūlant savotiško „kompiutecentrizmo“ žvalgą. Benigeras be menkiausio ironijos šešėlio kalba apie „apytikrį nešiojamo ir programuojamo informacijos procesoriaus atitikmenį ikiindustriniu laikotarpiu – komisionierių“ (Beniger 1997, 126).

Tad jeigu inovacinės pakraipos koncepcijos iš tiesų balansuoja ant plika akimi pamatomo ginčytinumo ir trivialios teorinės nekompetencijos ribos, – o į tokį verdiktą linksta ne tik joms oponuojantys kontinuacinio modelio šalininkai,

bet ir ne vienas informacijos visuomenės teorijų tyrinėtojas (Roszak 1986; Webster 1995), – tuomet, mano galva, esama pakankamo pagrindo manyti, kad dažnai girdimos radikalaus informacijos visuomenės naujumo pretenzijos, bent jau kol kas, yra, kaip *minimum*, nepagrįstos.

Todėl nekeista, kad tūlą visokių vąjų ir karnavalinių madų oponentą toks „žiaurus“ verdiktas masina klausiti taip: Ar, vertinant socialinės teorijos retrospekcijos masteliu, metodologinėse informacijos visuomenės studijų gyslose iš tiesų sruvena šviežias jaunas vynas, ar jose kolei kas telkšo tik naujai įrūgęs actas? Tikslesnė šio klausimo formuluotė tokia: Ar, svarstydami ypatingos, dar nematytos informacijos visuomenės genezę, prasižengiame tik tuo, kad patį jauniausią vyną (= konceptualizuojamą informacijos visuomenę), pilame, stokodami naujų, į senuosius vynmaišius (= į tradiciškai susiklosčiusius sociologinio diskurso pavidalus), ar – o tai jau kur kas didesnė mintijimo pražanga, – dar ir tuo, kad taip drąsiai išpilstytas ir réksmingai reklamuojamas gérimas iš tikrųjų tėra tik kaip pakliuvo sumaišytas senųjų vynų kokteilis, kurio vienintelė naujovė – aitroka šviežio acto kvapo ir skonio gausa?

Tačiau sarkastišką tokio klausimyno toną gerokai aptramdo moderuota, blaivi ir argumentuota naujųjų informacijos visuomenės studijų ir netgi inovacinės informacijos visuomenės teorijos apologija, kuriai vargu ar galima prikišti kokią nors metanaratyvinio užtaiso ar savimi besimėgaujancio romantizmo nuodėmę.

Viena vertus, iš to, kad nūdien dar nėra ganėtinai įtikinamai parodyta, jog gyvename naują bendrabūvio raidos tarpsnį, neplaukia, kad tokių įrodymų negali būti pateikta rytojaus rytą – galimas daiktas, kaip tai dažnai mums nutikdavo anksčiau, kad dar nesugebame adekvačiai suvokti, kamė ir kaip būvame. Be to, jeigu ir pasisektų pa-

tenkinamai paaiškinti postuluojamą visuotinos bendrabūvio informatizacijos fenomeną kontinuaciniais terminais, iš to taipogi neišplauktų, kad nuolat besimainančio bendrabūvio realijos neprivers kiek vėliau jų pakeisti inovaciniu žodynu, t. y. jau visai netolimoje ateityje pasaulis gali pasikeisti tiek, kad bus „nebesutalpinamas“ į patogius, nuo seno dėvimus teorinius apdarus;

Kita vertus, kad ir kaip besiklostytų informacijos visuomenės studijų ateitis, aišku viena: jų, bent jau tiesiogiai, tikrai nenulems vien tik socialinės konceptualizacijos pobūdis. Juk jeigu teisinga vien tik pirmoji šio „vyninio“ klausimo formulotė, tuomet metodologinis naujųjų informacijos visuomenės studijų statusas nieku gyvu nedraudžia jų laikyti vis labiau savarankiškėjančia disciplina – „blogiausiu“ atveju teturėsime

konstatuoti, kad metodologiniai šios „metateorijos“ pastoliai ir toliau bus renčiami įprastuose sociologinio modeliavimo ir filosofinių kontroversijų baruose. O jeigu tektų teigiamai atsakyti į antrąją šio klausimo dalį, tuomet – su palengvėjimo ar apmaudo atodūsiu – teturėsime tarti gyveną ne naujame, bet sename pasaulyje, tačiau ir tai toli gražu nebūtinai priartins naujosios disciplinos pakasynas: juk ji, jeigu tik nesutrukdys kokios nors svaresnės priežastys, galės toliau tęsti jau pradėtą daugiadalykinį naujųjų senosios realybės sąmazgų tyrimą.

Galų gale visa, kas bus, pažinu taip, kaip visada: viliantis, kad mums bus lemta sulauktidienos, kuri čia pasakytusklausimus pasitiks su kur kas aiškesniais atsakymais už tuos, kuriuos jiemssiūlo šiandiena.

LITERATŪRA

Augustinaitis A. *Šiandiena kaip transinformatišku- mas*. Sociologija 1999/4(6). P. 28–44.

Beniger J. R. *The Control Revolution: Technological And Economic Origins Of The Information Society*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1986.

Boudon R. *Theories Of Social Change*. Cambridge: Polity Press, 1986.

Devlin Keith J. *Logic and Information*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.

Castells M. *End Of Millennium* (Castells, Manuel. *Information Age, V. 3*). Blackwell Pub., 1998.

Giddens A. *Modernity And Self-Identity*. Stanford: Stanford University Press, 1999.

Kavolis V. *Social Movements And Civilizational Processes // Comparative Civilizations Review* 8 (Spring). P. 31–58, 1982.

Nauta Doede Jr., *The Meaning of Information*. Paris: Mouton, The Hague, 1970.

Roszak T. *The Cult Of Information: The Folklore Of Computers And The True Art Of Thinking*. Cambridge: Lutterworth Press, 1986.

Slevin J. *The Internet And Society*. Malden: Polity Press & Blackwell Publishers Inc., 2000.

Stonier T. *Information And The Internal Structure Of The Universe: An Exploration Into Information Physics*. London: Springer-Verlag, 1990.

Thompson J. B. *The Media And Modernity: A Social Theory Of The Media*. Cambridge: Polity Press, 1995.

Webster F. *Theories Of The Information Society*. London: Routledge, 1995.

METHODOLOGICAL PROFILES OF THE INFORMATION SOCIETY STUDIES: NEW WINE, OLD WINESKINS?

Marius Povilas Šaulauskas

Summary

The article explores the methodological underpinnings of the new emerging field of *information society studies* from a vantage point of the traditional social

theory in retrospect. It presents twofold – *de dicto* and *de re* – typology of information society theories. *First*, according to consistently *de dicto* analysis, fo-

cused on the whole set of methodological attitudes employed in *information society theories*, these are classified in terms of four mainstream paradigms: *conflict (à la mode de Marx)*, *functional (à la mode de Durkheim)*, *understanding (à la mode de Weber)*, and *eclectic (à la mode de Tilly)*. *Second*, according to *de re* investigation of the presupposed type of social change itself, the theories in question are clustered around two basic methodological approaches towards the evolution of information society in economic and socio-cultural terms of *continuation (à la mode de Callinicos and, resp., Giddens)* and/or *innovation (à la mode*

de Machlup and, resp., Castells) of manifold societal alterations. It is argued that, taken as a whole, even the most radical information society theories, insisting on the post-modern „Age of Information“, pour old wine (i.e. traditional assembly of methodological instrumentation, devised to tackle with explicitly modern societal change) into new wineskins (i.e. new previously unseen societal morphology *ex definition* requiring equally unique conceptual apparatus). The article concludes with implications for future research and practice.

Key words: sociology, methodology, information society, modern sociological theories.

[teikta 2000 05 16